

*Управління культури і туризму
Хмельницької міської ради
Хмельницька міська ЦБС
Бібліотека-філія №17*

Мікрорайон Книжківці: історія та сьогодення

Інформаційна довідка

*Хмельницький
2011*

Книжківці

Колишне село, нині – мікрорайон на південно-східній околиці міста. Перед в'їздом до мікрорайону протікає річка Кудрянка – права притока Південного Бугу.

Найдавніша згадка про Книжківці пов'язана з родом польських магнатів Клечинських, які володіли селом у XVI-XVII ст. Назва села походить від імені Книш – так можливо звали першого поселенця майбутнього села. Проте існує й інша версія: у далеку давнину в селі пекли смачний хліб з діркою посередині, так званий книш. Так, чи інакше, але первинна назва села була Книшківці.

Пізніше одним із власників села став поляк-католик Адам Чарторійський, якому на той час належало багато земель на Поділлі. Побоюючись страти від повсталих гайдамаків під проводом М.Залізняка, він у 1767 році переїхав до Польщі, залишаючи напризволяще свої володіння. Велика кількість сільського населення загинула під час придушення повстання, але ще більше людей померло від чуми в 1769-1770 роках і життя у Книшківцях завмерло. Лише через декілька років (приблизно у 1772-1773 роках) повернувся з Польщі Адам Чарторійський і купив нових кріпаків у сусідніх селах Шумівці, Ружична, Копистин. Ось ці декілька десятків селян відновили поселення Книшківці і дали остаточний початок селу як населеному пункту.

Нові власники села відбудували панський маєток і селянські хати. Йдучи назустріч побажанням своїх селян та бажаючи покращити відносини з ними, Чарторійські побудували у 1782 році дерев'яну церкву на честь Святої Параскеви.

В документах за 1795 рік назва села зустрічається як Книжківці.

Наприкінці XVIII ст. Книжківці перейшли у власність поміщика Мацея (Матвія) Христофоровича Журовського. Відомий Летичівський землевласник багато зробив для села – у 1821 році побудував на річці Кудрянці млин, у 1829 році надав кошти на спорудження кам'яної Свято-Параскевської церкви. До речі, старовинна церква, дещо перебудована та оновлена, збереглась до наших днів і нині є окрасою мікрорайону.

Серед наступних власників села можна згадати поміщицю Афелію Хвалибог, яка у 1870-х роках побудувала на околиці села цегельний завод. Селяни, окрім землеробства, стали сезонно працювати на цегельні.

Також, наприкінці XIX ст., багато книжковецьких родин заробляли на життя візництвом, перевозячи товари та людей по Летичівській поштовій дорозі (проходила по лінії теперішньої вул. Чорновола – Копистинського шосе), що йшла північною околицею села. Цікаво, що мешканці сусіднього Проскурова намагались користуватись послугами саме книжковецьких візників, які брали меншу платню, аніж їхні міські колеги. Справа в тому, що тарифи на перевезення у Проскурівському та Летичівському повітах різнилися між собою, а Книжківці та Проскурів, які фактично межували один з одним, знаходилися у різних повітах від кінця XVIII ст. до 1920-х років. Міжповітовий кордон проходив по річці Кудрянці, отож і Книжківці, що розташовувались на її правому березі, перебували у Летичівському повіті. Проскурівським купцям, які возили товар до Летичева, залишалося лише перетнути кордон (тобто Кудрянку), та найняти більш дешевих книжковецьких візників.

У радянські часи Книжківці жили, як і всі села країни, звичайним селянським життям. У 1930 році тут був заснований колгосп “Червоний партизан”.

Під час Великої Вітчизняної війни село 8 липня 1941 року було окуповане німецькими військами (звільнене 25 березня 1944 року). Окупанти одразу ж забрали і відправили в Німеччину колгоспних корів та овець. 70 чоловік було відправлено на каторжні роботи.

У Книжківцях було створено підпільну організацію, яку очолив Семенцов. Підпільники розповсюджували листівки, підтримували зв'язок із партизанським загonom і постачали партизанам продукти. Фашисти, дізнавшись про діяльність організації, заарештували Семенцова та ще декількох партизанів. Після жорстоких катувань їх розстріляли. За співчуття та допомогу партизанам була розстріляна сім'я Залесної з чотирма дітьми. На фронтах війни загинуло 136 книжківчан. На їх честь у селі споруджено два пам'ятники.

Після визволення села колгоспники почали відбудову зруйнованого фашистами господарства. У 1947-1951 роках колгосп очолював Присяжнюк Орест Павлович. У 1947 році шість кращих колгоспників стали Героями Соціалістичної Праці. Це ланкові – Дрозда Олександра Терентіївна, Щерба Ніна Пилипівна, Гаврилюк Ганна Гнатівна, бригадири – Матвієв Іван Романович, Щерба Іван Павлович і голова колгоспу Присяжнюк Орест Павлович. Пізніше колгосп “Червоний партизан” назвали імені Щорса. У 1962 році він влився у копистинський колгосп “Поділля” і Книжківці стали бригадним селом.

У 1981 році село було включено в межі Хмельницького. З того часу сільські мешканці стали городянами, а приміське село – мікрорайоном міста.

Вулиці мікрорайону Книжківці

Яблунева вулиця

Вулиця на південній околиці міста у масиві індивідуальної забудови. Виникла у 1991 році, назву отримала від місцезросташування забудови на території колишнього яблуневого саду.

Щерби Академіка вулиця, проїзд

Вулиця і проїзд у масиві індивідуальної забудови. Виникли у 1992 році.

Щерба Григорій Никифорович (1914-1992) – відомий мінералог, доктор геологічних наук, академік Академії Наук Казахстану, лауреат Ленінської премії (1958). Народився у селі Книжківці (нині – мікрорайон Хмельницького). Г.Щерба – визнаний фахівець у галузі геології рідкісних рудних металів. Майже всі нинішні родовища рудних металів, якими на весь світ славиться Казахстан, відкриті завдяки розробленою нашим земляком принципово новою гіпотезою про походження подібних родовищ.

Чеботарьова Академіка вулиця

До 1981 року – без назви.

Чеботарьов Микола Григорович (1894-1947) – укр. вчений-математик, член-кореспондент АН СРСР, Лауреат Держ. премії СРСР (1948 – посмертно), заслужений діяч наук РРФСР (1943). Праці по алгебрі, теорії чисел, теорії функцій. Народився в Кам'янці-Подільському.

Струмкова вулиця

До 1981 року – без назви. Назву отримала від розташування вздовж струмка, що впадає до р. Кудрянки.

Сосюри вулиця

Вулиця у масиві індивідуальної забудови мікрорайону Книжківці. Виникла у 1992 році.

Сосюра Володимир Миколайович (1898-1965) – поет. Народився на Донбасі, учасник громадянської та Великої Вітчизняної воєн. У період громадянської війни пройшов бойовими шляхами подільської землі. Перебуваючи у складі армії УНР, в лютому-березні 1919 року зупинявся у Проскуріві, де стояла його частина. Цей період В.Сосюра докладно описує в автобіографічному романі “Третя рота” (повністю виданий лише у 1988 році). Автор понад 80 збірок поезій.

Раєвського вулиця

До 1981 року – без назви.

Раєвський Володимир Феодосійович (1795-1872) – рос. поет-декабрист. Закінчив Московський кадетський пансіон (1811). Учасник Вітчизняної війни 1812 року. Перебуваючи в 1816 році на військовій службі у Кам'янці-Подільському, створив таємний гурток “Залізні персні” (на честь цієї події в 1976 році у Кам'янці-Подільському відкрито меморіальну дошку). На початку 1817 року перебував деякий час у службових справах в Ярмолинцях. Згодом В.Раєвського перевели до Тульчина, а звідти до Кишинева. Саме у цей час він зближується з О.Пушкіним, стає членом “Союзу благоденства” (першої організації майбутніх декабристів), згодом – Південного товариства декабристів. У 1822 році В. Раєвський був заарештований, позбавлений усіх прав і засланий до Сибіру.

П'ятисотенниць вулиця

До 1981 року – без назви.

П'ятисотенниці – новатори сільськогосподарського виробництва, ініціатори масового руху колгоспників за одержання високих урожаїв цукрових буряків. На 2-му Всесоюзному з'їзді колгоспників (лютий 1935 року, Москва) ланкова колгоспу з Черкащини М.Демченко взяла зобов'язання виростити цукрових буряків до 500 центнерів з гектара (ц/га). Почин підхопило багато буряководів України, в т.ч. й нашого краю. У 1935 році по всій країні пролунала слава про подільських буряківників. Ганна Швидка (с.Почапинці Чемеровецького р-ну) виростила 576 ц/га, Христина Байдич – 539 ц/га, Катерина Андрощук – 531 ц/га, Текля Стецюк – 513 ц/га, Марія Пилипчик – 507 ц/га (всі з села Кузьмин Красилівського р-ну). Рух передовиків сприяв розгортанню змагання за підвищення врожайності, й рік у рік лави п'ятисотенниць стали зростати. В 1936-1939 роках 65 п'ятисотенниць удостоєні орденів та медалей СРСР.

П'ятисотенниць провулок

До 1981 року – без назви.

Багалія вулиця

До 1981 року – без назви. У 1981-2007 роках – вулиця Постишева. У 2007 році перейменована на честь Д.І.Багалія.

Багалій Дмитро Іванович (1857-1932) – визначний український історик, педагог, організатор освіти і науки, філософ та громадський діяч, академік Всеукраїнської академії наук (з 1919).

Олексенка вулиця

До 1981 року – без назви.

Олексенко Степан Антонович (1904-1976) – рад. держ., партійний діяч, партизан-підпільник. Народився на Черкащині, з 1927 року на державній роботі, в 1937 році обирався першим секретарем Кам'янець-Подільського обкому партії, в 1938-1943 роках – на господарській роботі. У квітні 1943 року його направили в тил ворога з метою організації партизансько-підпільної організації на території півдня області. У травні 1943 року Олексенко очолив Штаб партизанського руху

Кам'янець-Подільської області. Після визволення України від німецько-фашистських загарбників – на керівній роботі: у 1944 році – перший секретар Херсонського обкому, згодом – Дрогобицького обкому партій, у 1952-1971 роках працював у різноманітних міністерствах УРСР.

Наливайка Северина вулиця

До 1981 року – без назви.

Наливайко Северин (р. нар. невід.-1597) – керівник народного повстання в Україні і Білорусії (1594-1596). Служив сотником надвірної корогви князя К.Острозького. Залишивши службу, створив у 1594 році загін нерєєстрових козаків і очолив повстання, події якого докотились і до Волині та Поділля.

Ланок вулиця

Вулиця на південній околиці міста у масиві індивідуальної забудови мікрорайону Книжківці. Виникла у 1993 році, назву отримала від історичної назви місцевості, де були відведені площі під забудову.

Кузнєцова Миколи вулиця

До 1981 року – без назви.

Кузнєцов Микола Іванович (1911-1944) – розвідник, учасник партизанського руху на Україні в період Великої Вітчизняної війни, Герой Рад. Союзу (1944 році – посмертно). Діяв як розвідник та організатор терористичних актів у Рівному, де дислокувався окупаційний рейхскомісаріат “Україна”. Загинув під час арешту, підірвавши себе та ворогів гранатою.

Зеньковського проїзд, провулок

До 1981 року – без назви. У 1981-2007 роках – вулиця та провулок Косіора. У 2007 році перейменована на честь В.В.Зеньковського.

Зеньковський Василь Васильович (1881-1962) – богослов, педагог, психолог, філософ, літературознавець, православний діяч.

Народився 4 (17) липня 1881 року в місті Проскурові (нині Хмельницький) Подільської губернії, в родині вчителя, який був водночас церковним старостою. Дід, Василь Матвійович Зеньковський, родом з Могилівщини, був священнослужителем Подільської єпархії.

Після закінчення 2-ї гімназії у Києві юнак навчався на природничо-математичному, а згодом на історико-філологічному факультеті Київського університету. Потім продовжував освіту у Німеччині, Австрії, Італії.

Згодом, після захисту у Москві магістерської дисертації “Проблеми психической причинности”, В.В.Зеньковський став професором філософії університету Св. Володимира у Києві.

У травні-жовтні 1918 року – міністр культури і віросповідань в уряді гетьмана Скоропадського. Перебуваючи на цій посаді, Зеньковський порушив важливе питання українізації богослужіння, зокрема перекладу Біблії і богослужбових книг на українську мову. На той час навіть багатьом церковним ієрархам це здавалося неприпустимим блюзнірством.

У 1919 році емігрував за кордон. Перебуваючи в Югославії, став професором богословського і філософського факультетів в Белградському університеті. Згодом переїхав до Праги, де з його ініціативи та безпосередньої

участі було відкрито Вищий педагогічний інститут, директором якого він став. У другій половині 20-х років – професор Православного богословського інституту імені Сергія Радонезького в Парижі, завідувач кафедри філософії.

У 1939 році був заарештований французькою владою і ув'язнений в одиночну камеру; потім перебував більше року в таборі для інтернованих на півдні Франції. У 1942 році В.В. Зеньковський прийняв сан священника, не залишаючи водночас педагогічної та наукової роботи.

Основна праця Василя Зеньковського – «Історія російської філософії». Вперше видана наприкінці 1940-х років у Парижі, вважається феноменальною енциклопедією історії філософських пошуків у Росії. Цю двотомну працю перекладено на кілька європейських мов. Основою для неї стали його лекції у Свято-Сергіївському богословському інституті, сама робота присвячена російській думці XVIII-XX століть. Василь Васильович вважав, що російська філософія є унікальним національним досвідом створення християнської філософії. Звертав увагу на безперервність російської філософської традиції, що зберігає, незважаючи на несхожість форм, своєрідну єдність на всіх етапах її розвитку. Значну увагу приділяв темі впливу західної думки на російську філософію.

Філософське вчення Зеньковського включає метафізику, гносеологію і антропологію, причому він завжди прагнув слідувати християнській (церковній) традиції розуміння світу і людини.

Отець Василь Зеньковський помер 5 серпня 1962 року в Парижі. Похований на кладовищі Сен Женев'єв де Буа під Парижем.

По вулиці Зеньковського, 29 розташовується **Свято-Параскевська православна церква**.

Свято-Параскевська церква

У 1782 році тодішні власники Книжковець князі Чарторийські побудували в селі дерев'яну церкву на честь Святої Параскеви.

Першим відомим священником Свято-Параскевської церкви був Михайло Іванович Трембовецький (1748-1796). На той час майже усі церкви на Брацлавщині були уніатськими, відповідно церква в селі Книжківці на момент заснування стала уніатською. В 1794 році М.І.Трембовецький разом із парафією перейшов у Православ'я. Звичайно, після смерті Трембовецького, на парафію призначалися у різні періоди різні священники. Згадаємо лише деяких.

У 1820 році парафіяльним священником в село Книжківці призначили Григорія Павловича Соколовського (1790-1851). Він був найбільш відомим та шанованим священником Свято-Параскевської церкви.

У 1828 році, під час пологів, померла дружина Григорія Павловича. Соколовський, глибоко засмучений цією подією та бажаючи увічнити пам'ять про кохану дружину, доклав багато зусиль, аби побудувати нову кам'яну церкву на честь Святої Параскеви. Свято-Параскевська православна церква була побудована у 1829 році на кошти священника Григорія Соколовського, поміщика Матвія Журовського і парафіян.

Г.П. Соколовський прослужив більше 30 років (до 1851 року).

На початку ХХ століття була добудована дзвіниця, проведено декілька капітальних ремонтів.

У 1889-1915 роках священником в Книжківцях був син Григорія Павловича – Микола Григорович Соколовський. До Книжковець був переведений за власним

проханням із села Русановець Летичівського повіту. Микола Григорович, як і його батько, користувався великою повагою та любов'ю серед парафіян.

При ньому були збудовані нові дерев'яні будівлі, замість старих, зруйнованих часом: у 1893 році – для священника, у 1895 році – для псаломщика, у 1895 році – для церковно-парафіяльної школи.

В середині 1915 року Микола Григорович Соколовський у віці 87 років був звільнений поза штат (вийшов на заслужений відпочинок). Помер у 1919 році та згідно заповіту був похований біля церкви. Його могила збереглась донині і знаходиться праворуч від церкви.

У 1939 році церкву закрили, а в 1942 році знову відкрили для відправлення богослужінь. Це одна з небагатьох церков, що діяла навіть за часів радянської влади. Нині вона підпорядкована Українській Православній Церкві, настоятель Віктор Патерко.

Корольова Академіка вулиця, провулок

До 1981 року – без назв.

Корольов Сергій Павлович (1906-1966) – рад. вчений і конструктор у галузі ракетно-космічної техніки, академік АН СРСР, двічі Герой Соц. Праці, лауреат Ленінської премії. Народився в Житомирі, навчався у Київському політехнічному інституті. Під керівництвом Корольова створені перші супутники та перші космічні кораблі "Восток" та "Восход".

Карбишева Генерала вулиця

До 1981 року – без назви.

Карбишев Дмитро Михайлович (1880-1945) – рад. військовий інженер, генерал-лейтенант інженерних військ, Герой Рад. Союзу (присвоєно посмертно в 1946 році). На початку Великої Вітчизняної війни був важко контужений, потрапив до німецького полону. Закатований фашистами в концтаборі.

По вулиці Карбишева, 6 розташовується **школа І-ІІІ ступенів № 23**, яку було введено в експлуатацію до Дня міста Хмельницького у 2008 році. На спорудження школи та придбання необхідного обладнання з міського бюджету було виділено майже 10 млн. гривень. Відкрив школу міський голова Сергій Мельник. Шанованим гостем на відкритті був заступник голови Верховної Ради України Микола Томенко. Відтепер Кніжківці мають

сучасну, добре мебльовану, технічно оснащену школу.

Збарського Академіка вулиця, провулок

До 1981 року – без назв.

Збарський Борис Ілліч (1885-1954) – вчений-біохімік, академік Академії медичних наук СРСР, Герой Соц. Праці, лауреат Державної премії СРСР. Народився в Кам'янці-Подільському, навчався у чоловічій гімназії. Подальшу освіту отримав у Женевському та Петербурзькому університетах. Під час першої світової війни, працюючи на хімічних заводах Уралу, зробив відкриття: винайшов спосіб виробництва наркотного хлороформу для медичних цілей. У 1918 році повернувся до Петрограду, де разом з академіком Бахом організував хімічний інститут ім. Карпова, а через два роки – біохімічний інститут. В 1924 році

Збарський разом із професором Воробйовим виконав бальзамування тіла В.Леніна.

Заярна вулиця

Назву отримала від місцерозташування за яром.

Житня вулиця, проїзд, провулок

До 1981 року – без назв.

Боженка вулиця

Назву отримала на честь В. Боженка.

Боженко Василь Назарович (1871-1919) – учасник громадянської війни. Командував Тарашанським полком (від квітня 1919 року – бригада) 1-ї Української радянської дивізії Червоної армії, який брав участь у бойових діях проти військ УНР на території теперішньої області. У серпні 1919 року, під час перебування штабу бригади у Славуті, В.Боженко загинув від отруєння.

Використані джерела:

1. Юрій Бабій. Історія Свято-Параскевської церкви с.Книжківці. // Хмельницький. – 2002. – 190 с.
2. Єсюнін С. М. Вулиці міста Хмельницького / С. М. Єсюнін. – Тернопіль, 2005. – 154 с.

Підготувала:

Бугаєва Валентина Володимирівна – зав. бібліотекою-філією №17 (вулиця Карбишева, 1, тел. 74-56-68)